

Varjak a határban!

Az ősz második felében, majd télen a mezőgazdasági- és a lakott területeket egyaránt ellepik a vetési varjak. Sokakban felmerül a kérdés, hogy honnan jönnek ezek a madarak, lehet-e ezeknek bármilyen jelentősége a mezőgazdaságban? Ezekre a kérdésekre próbálunk válaszolni a következőkben.

A varjúfélék a legnagyobbra növő énekes madarak. Hangjuk alapján ezt kevesen gondolják, pedig ezek a madarak a szépen éneklő madarak rokonai. Közülük a koromfekete holló a legtermetesebb. Tollazatuk kevésbé színes, noha a szajkó égszínkék szárnytollai vagy a szarka fekete-fehér tollai látványosabbak a többi fajéhoz képest. A többség tollazata egyszínű fekete vagy szürke és fekete. A varjúfélékhez tartozik a már említett holló, a szarka, szajkó, a csóka, a dolmányos- és a vetési varjú. Ritkán néhány további varjúfélé is előfordul hazánkban, mint a fenyőszajkó, illetve a kormos varjú. Jelen írásunk alanya a hazánkban legnépesebb varjúfélé, a **vetési varjú**. E madár társaságkedvelő, költéskor, kóborlásakor egyaránt sokadmagával jár. Ahogy beköszönnek az őszi fagyok és zordabbá válik az idő - a továbbiakban Herman Ottót idézzük a Madarak hasznáról és káráról c. könyvéből: *"a varjak fekete serege a város, a falu házfödélét szállja meg éjszakára, hogy védelmet találjon a fagyos szelek ellen."* A fekete sereg napjainkban is megszállja az országot – akár fél évre is. Ennek igazán látványos megjelenését novembertől várhatjuk.

A vetési varjú a Föld északi féltekéjén szélesen elterjedt faj. Európa és Ázsia mérsékelt és északabbi területein sokfelé honos. Európában az állomány többsége az Északi-tenger, Balti-tenger környékén, a Kelet-Európai síkságon él. Hazánkban, nagyobb számban költ. Tollazata egyszínű csillogó, fémfényű fekete, acélkékes, zöldes árnyalattal. Az öreg madarak csórtöve csupas, elszarusodott. A fiatalok csórtöve és tor-

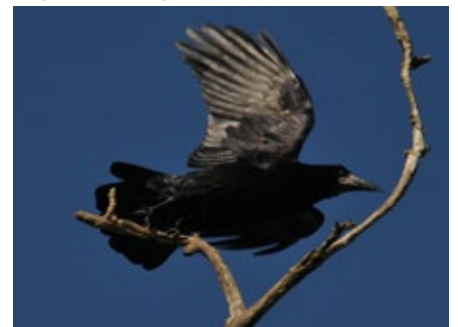

A hím és a tojó tollazata hasonló

ka fekete, tollas. A vaskos, ívelt csőr- és láb is fekete. A karmok is jól fejlettek. A madár testalkata azt mutatja, hogy a vetési varjú sokféle élőhelyen otthonos. Viszonylag nagyobb termetű, testhossza közel 45 cm. Az evezőtollai és faroktollai hosszúak, fejlettek.

A vetési varjú, főként síksági madár. Eredetileg nagy kiterjedésű gyepes területek, ritkás síksági erdők, ligetes területek jelentették élőhelyét. A természetközeli élőhelyek átalakulásával, a vetési varjú tökéletesen alkalmazkodott a mezőgazdasági területekhez, legeltetett gyepkezekhez, sőt az emberi környezetbe is. Mindig *telepesen* fészkel. A fészektelepek nemcsak embertől távolabbi erdőkben, facsoporokban lehetnek, hanem sok esetben települések parkjainak a fái is kialakulhatnak varjúkolóniák (pl.: Nyíregyháza, Balatonfüred, Kecskemét). A hím és a tojó párkapcsolata tartós, ami azt jelenti, hogy a pár éveken át együtt költ. A fészket a varjúpár akár éveken keresztül is használhatja, de előfordul, hogy évente új fészket épít. A fiatal párok mindig új fészket építenek.

A fészkeképítés feladata a tojóé, de a fészekanyagot a hím hordja. A fészek helyét a pár egyik tagja választja ki. A fészek körül egy szűk territórium alakul ki, aminek a mérete kb. 1-1,5 méter. Az évenkénti fészektatarozás eredményeként emeletes alkotmányok sem ritkák. A vetési varjak évente egyszer költenek. A károgtástól zajos fészektelepen a tojó az első tojásokat március végén rakja le. A teljes fészkealj általában 5-6 tojás. A tojó kotlik, miközben a hím eteti a párját. Ezen kívül a hímek a fészek körül mozognak, őrzik a kotló tojót. A kotlás két és fél hét, a fiókanevelés időszaka közel egy hónap. A kis varjúkat mindkét szülő eteti.

Tollazata fémfényű fekete

Az öreg madarak csórtöve elszarusodott

A nagyobb fiókák kiülnek a fészek szélére, onnan várják a táplálékot hozó szülőket. Mivel a tojó az első tojás lerakása után elkezd a költést, a fiókák között jelentős különbségek vannak. A gyengébb, kisebb fiókák között nagy a halandóság, de a kifejlett madarak sem élnek „száz évig”. A varjak átlagos életkora alig 3-4 év. Az ennél hosszabb életű madarak ritkák, a hazánkban bizonyítottan szabadban élt legidősebb madár kora azonban csaknem 23 évnek bizonyult. A fiókák kirepülése után az üresen maradt fészkeknek más lakói is akadhatnak. Jelentős azoknak a főként védett vagy fokozottan védett ragadozó madaraknak a száma, amelyek saját maguk nem építenek fészket, hanem üres varjufészkeket foglalnak el. Ilyen társbérlő a kékvércse, vörös vércse, kabasólyom, erdei fülesbagoly. Sőt olykor még a nyuszt is megtelepszik a varjufészkekben.

A vetési varjú megítélésének az alapját a táplálkozásmódja jelentette. Egykoron ezt a fajt „pápista varjúnak” nevezték – Herman Ottó meg is indokolja ekképpen: „mert nem eszi a húst” – táplálkozni szinte kizárólag a talajra száll. Ott seregesen keresi a táplálékát, ami igen változatos. Táplálkozó területe csak olyan, ahol nem túl magas a fedettség, azaz a madár kilát a növényzetből. Ezért csak a fejletlen vetésben, rövidfűvű gyepekben látható. A varjak táplálkozás közben igénylik egymás között a vizuális kommunikációt. A tápláléka növényi és állati egyformán lehet. Rovarok kifejlett példányai és lárvái, gyűrűsférgék, csigák, kisebb gyíkok, földön fészkelő madarak tojásai, fiókái, kisebb rágcsálók,

sőt dögök is az állati eredetű táplálékát képezhetik. A mezőgazdasági termelés átforgatásával, a növényvédelem fejlődésével egyenes arányban csökkent a talajszinten élő rovarok mennyisége. A varjak táplálkozása is átalakult ezért, a tápláléklistájukon egyre nagyobb a növényi eredetű találat, legtöbbször természetesen növények magjai, valamint kisebb arányban gyommagvak, zöld növényi részek.

A varjakat mind a mezőgazdák, mind a vadgazdálkodók ferde szemmel nézték. Különösen akkor, amikor „ezer-nyi és tízezernyi seregekbe verődve, dűlőket, határrészeket borít, ellepi az ugart, a kaszálót, különösen az új szántást és a más kelőfélben lévő vetéseket, a csukorrépat is” (Herman Ottó). A varjakkal kapcsolatban mindig is megoszlottak a vélemények. Mezőgazdasági jelentőségének egyik oldala a sok rovar, amit elfog, másik oldala a mag, a csírázó növény, amit ugyancsak megritkíthat. Más kérdés, hogy elsősorban a kihullott szemet, a sekélyen gyökerező csíranövényt húzza ki. *Ha az őszi vetéskor a mag időben, kellő mélységbe kerül a talajba, és a vetés a nagyobb varjútömegek megérkezése előtt már erőteljesen bokrosodik, akkor a varjak jelenléte nem jelenthet komoly veszteséget.* Tavasszal elsősorban a fészektelepek környékén, a

kukorica- és napraforgó vetésekben okozhatnak némi veszteséget, ezeken a területeken fokozottan ügyelni kell a kellő vetésmélységre. A mezőgazdaság kemizálása révén a természetes rovertáplálék csökkenése részben táplálékváltást eredményezett, ezért is szükséges varjútelepek környezetében a növénytermesztés technológiai szabályainak fegyelmezett betartása! Mit írt erről ugyancsak Herman Ottó több mint 100 éve? „Aki pedig tavaszkor igen korán, ősszel meg nagyon későn vet és rosszul boronál, az vessen magára, ne a varjúra...”

A nagy tömegben egy-egy területet ellepő varjak táplálkozás közben is igen óvatosak, bizalmatlanok. Egy-egy ember személyes jelenléte azonnal felszállásra készíti a madártömeget. „Ezer varjú ellen elég egy kő” (idézet ismét Herman Ottótól).

A lakott területeken táplálkozó varjak számára minden táplálék számításba jöhet. Fák gyümölcse, termése, utcai és szemételepek hulladéka, rovarok stb. Ínséges időben még az utcai fasorokban gyakori nyugati ostorfa apró, kemény terméseit is fogyasztja.

Az őszi-téli időszakban a vetési varjaknak meghatározott napi ritmusa alakul ki. Már hajnalban elhagyják az éjszakázóhelyeket és gyülekezőhelyre csoportosulnak.

Szinte kizárólag talajszinten táplálkozik csoportosan

Fészektelep

A fészektelepen mindig mozgalmas az élet

Rövid fűvű gyepekben táplálkozó csapat

Innen repülnek a napi táplálkozó területekre, ahol kisebb csapatokra oszlanak. Délután megindul szinte mindig azonos légi útvonalon a madarak visszaáramlása a gyülekezőhely irányába. Itt hatalmas csapatokban fel-fel repülve, kavargva, letelepedve zajos gyülekezetet alkotnak. A végleges éjszakázóhelyre azonban már a teljes sötétség beállta után, teljesen zajtalanul repülnek. A hazánkban költő állomány nagyságát nehéz pontosan megítélni. 1980-ban még a több mint 700 költőtelepen csaknem 250 ezer pár költött. Az előző évtizedekben módszeres varjúgyérítés folyt, különböző szelektív és kevésbé szelektív szerekkel. Sokáig szerepelt a vadászható fajok között is. E miatt hazai állománya töredékére zsugorodott, napjainkban kb. 40 ezer pár jelentheti a fészkelők számát. A védelemnek köszönhetően állománya az utóbbi években kisebb mértékben növekedni kezdett, újabb telepek alakultak ki, pl. a Hortobágyon vagy a Nyírségben. A Kárpát-medencében költő állomány állandó, költési időn túl általában a fészektelep környékén kóborolnak ezek egyedei.

Ősszel és tél elején, a magyar Alföldön költő madarakon túl, hatalmas csapatokban özönlenek a keleti, északkeleti és

északi populációk egyedei. Ezek egyed száma milliós nagyságrendű. Egyedül Debrecenben, a közelmúlt téli időszakában, a Nagyerdőben éjszakázó varjak egyedszáma több százszáz nagyságrendűnek bizonyult. Itt egyébként minden évben százszáz tömegben éjszakáznak a vetési varjak. Az alkonyati beözönlés alatt a varjak összefüggő csapatokban több km-es hosszú, száz-kétszáz méteres szélességben repülnek. A tavaszi időszak beköszöntével, a távolabbi régiókban fészkelő madarak március közepén néhány nap alatt visszaindulnak költőterületeikre.

A megjelölt madarak alapján tudható, hogy ősszel hazánkba érkező vetési varjak nagyobb része Oroszország és Ukrajna irányából érkezik, de Lengyelország felől is ismertek megkerülések. Néhány esetben nyugati irányból a Kárpát-medence irányába vonuló madarokról is vannak adatok. Az európai állomány akár 6-10 millió párra tehető, de ezen felül az oroszországi populációk létszáma is elérheti a 10 milliót.

A vetési varjút mindenki ismeri. Ősszel és télen alig van olyan település, ahol ne jelenne meg. Tavasszal fészektelepei körül is hatalmas a nyüzsgés. A megüresedett fészkek ritka madárfajok otthonává válhatnak. Egykor még a fiókák gasztronómiai célú hasznosítása is jellemző volt. Ma egy olyan madár, amely *törvényes védelmet* élvez. Minden évben megjelenik nálunk a fekete sereg, nagy területeket megszállva, de ennek ellenére a vetési varjú nem elenség!

A fotókat készítette Dr. Juhász Lajos.

Dr. Juhász Lajos
 Debreceni Egyetem, MÉK
 Természetvédelmi Állattani és
 Vadgazdálkodási Tanszék

